

BÜYÜK KIRAÂT ÂLİMİ İBNÜ'L-CEZERÎ'NİN HADİSÇİLİK YÖNÜ

Hasan YERKAZAN*

Özet

Ömrünü öğrenme ve öğretmeye adanmış İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1430) ilim yolculuğu çocuk yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemeyle başlamıştır. Gençlik yıllarını Hicaz, Mısır, Basra, Şam gibi devrin önde gelen ilim merkezlerinde geçirmiştir. İlim tahsilinin ilk yıllarından itibaren Kur'ân ve Kur'ân ilimleriyle ilgilenmiş kırkı aşkın hocadan ders almıştır. İbnü'l-Cezerî, kıraât ve tecvid ilimlerinin yanı sıra hadîs sahasına da özel ilgi duymuştur. İbnü'l-Cezerî'nin hadîs ile ilgili kaleme aldığı eserlere bakıldığında, onun aynı zamanda hadîs ilimlerinde de etkin ve yetkin bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. Kıraât alanında öne çıktığından dolayı hadîsçilik yönü biraz gölgede kalmıştır.

İbnü'l-Cezerî, başta kıraât olmak üzere hadîs, tabakât, siyer gibi alanlarda yüzden fazla eser kaleme almıştır. Eserlerinin büyük bir kısmı günümüze ulaşmıştır. *el-Hidâye fî ilmi'r-rivâye*, *Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, *el-Mes'adü'l-ahmed fî hatmi Müsnedi'l-İmam Ahmed*, *el-Bidâye fî meâlimi'r-rivâye*, *el-Erbaûne'z-zâhiratü'l-mensûbe ile'l-itrati't-tâhire*, *el-Erbaûne'l-avâlî* isimli kitaplar hadîs sahasında yazmış olduğu başlıca eserleridir.

Bu bildiriye, İbnü'l-Cezerî'nin hadîs alanında yapmış olduğu çalışmalar çerçevesinde onun hadîsçilik yönü incelenmiştir. Araştırma neticesinde kıraât sahasında otorite olan bu şahsiyetin aynı zamanda hadîs ilimlerinde de mütebahhir olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, Hadîs ilimleri, İbnü'l-Cezerî, Dâru'l-Hadîs.

Giriş

İslâm tarihinde kıraât, tefsir, hadîs, fıkıh gibi farklı ilim dallarında temayüz etmiş çok sayıda âlim yetişmiştir. Ancak bazı şahsiyetler var ki birçok alana ilgi duymuş ve geride devasa eserler bırakmışlardır. İşte bu âlimlerden biri de Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî'dir (ö. 833/1429). Hicrî sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda yaşayan İbnü'l-Cezerî, kendisine kadar gelen ilmi müktesebattan da yararlanarak temel İslâm bilimlerinin birçok dalında eserler kaleme

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü.

almıştır. Farklı sahalarda kitaplar yazmış olmasına rağmen daha çok kıraât ilimlerine yönelik yapmış olduğu çalışmalarla tanınmıştır. Kıraât alanındaki çalışmalardan dolayı neredeyse bu ilme alem olmuştur ki İbnü'l-Cezerî denildiğinde akla kıraât ve kıraât ilimleri gelmektedir. Oysa çok yönlü olan bu âlimin geride bıraktığı eserlere bakıldığında, onun diğer ilimlerde de uzman olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle hadîs ilimleri ile ilgili çalışmaları, onun hadîs sahasında geniş bir birikime sahip olduğunu göstermektedir.

İşte bu çalışmada, İbnü'l-Cezerî'nin kıraâte oranla gölgede kalan hadîşçilik yönü incelenecektir. Öncelikle hayatı ve yaşadığı dönem hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra İbnü'l-Cezerî'nin hadîs müktesebatı ve alana katkısı ortaya konulacaktır.

A. Hayatı

Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, 751/1350 tarihinde Dımaşk'ta doğmuştur. Kökeni bugünkü Şırnak'ın Cizre ilçesi olduğundan dolayı İbnü'l-Cezerî diye anılmıştır. İlim tahsiline öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyerek başlamıştır. Daha sonra İslâm coğrafyasının muhtelif bölgelerini dolaşarak birçok hocadan kıraât, tefsir, hadîs, fıkıh ve belagat dersleri almış ve kendisini çok iyi bir şekilde yetiştirmiştir. İslâmî ilimlerde geniş bir bilgi birikimine sahip olduktan sonra Mısır, Dımeşk, Kudüs, Antakya ve Bursa gibi devrin önemli ilim ve kültür merkezlerindeki medreselerde hocalık yapmış ve çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Dımeşk'ta kaldığı dönemlerde Âdiliyye Medresesi kıraât hocalığına ve daha sonra Dârü'l-Hadîsi'l-Eşrefiyye şeyhliğine getirilmiştir.¹

İbnü'l-Cezerî, Devlet-i Âl-i Osman'ın o dönemde merkezi olan Bursa'da yedi yıl kalmış olup Yıldırım Bayezid tarafından büyük ilgi görmüştür. Meşhur kıraât ilimleri ile alakalı olan *en-Neşr fi'l-ķırâti'l-aşr* isimli eserini burada kaleme almıştır. Ayrıca Padişahın çocukları Mehmed, Mustafa ve Mûsâ da ondan ders almışlardır. Ankara Savaşı'nda Timur'a esir düşmüştür. Sahip olduğu ilmî birikimden dolayı Timur ülkesine dönerken İbnü'l-Cezerî'yi yanında götürmüş, ona saygı göstermiş ve Keş'te

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi' li ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Dârü'l-Cil, Beyrut, ty., c. 9, s. 255-258; Ebü'l-Fadl Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Zeylu Tabakâti'l-huffâz li'z-Zehebî*, thk. eş-Şeyh Zekerîyya 'Umeyrât, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, s. 249; Hayrüddîn b. Muhammed ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002, 7/44-45; Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *DİA*, c. 20, Ankara, 1999, s. 551-557.

inşa ettirdiği medresede onu görevlendirmiştir. Timur'un vefatının akabinde önce Semerkant ve Buhara'ya oradan da Herat'a gitmiştir. Herat'tan Yezd'e, İsfahan'a ve sonra da Şiraz'a uğramıştır. Buradan Mekke, Medine, Yemen ve Kahire'ye değişik vesilelerle seyahat ettikten sonra tekrar Şiraz'a dönmüş ve 833/1429 tarihinde burada vefat etmiştir.²

İbnü'l-Cezerî, başta kıraât ve hadîs olmak üzere birçok ilim dalında toplam 87 eser kaleme almıştır. Bir sonraki başlıkta hadîs sahasında yaptığı çalışmalar ve eserleri hakkında bilgi verilecektir.

B. Hadîsçiliği

Güçlü bir hafızaya sahip olan İbnü'l-Cezerî, hocalarının da teşvikiyle kıraât ilimlerinin yanı sıra hadîs sahasına da özel ilgi duymuştur.³ Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyin b. Ömer el-Fîrûzâbâdî'den (ö. 771/1370) Fahr b. el-Buhârî'nin (ö. 690/1291) rivâyetlerini dinlemiştir.⁴ Abdulvehhâb b. Muhammed b. Abdurrahman b. Yahya el-Kuravî el-İskenderî'ye (ö. 788/1386) *el-Muvatta*'yı okumuştur.⁵ Muhammed b. Ahmed b. İbrahîm İbn Kudâme el-Makdisî'den (ö. 780/1379) hadîs dinlemiş, *el-Müsned*'in tamamını kıraât yöntemiyle ondan almıştır.⁶ Aynı şekilde Ömer b. el-Hasen b. Mezîd b. Emîle el-Merâğî el-Mizzî'den (ö. 778/1386) hadîs dinlemiştir.⁷ Hadîs aldığı bir diğer hocası İbn Kesîr (ö. 774/1373), ona ifta ve tedris icazeti;⁸ yine aynı şekilde Şeyhu'l-İslâm el-Belkînî (ö. 785/1384) de ona tahdîs ve ifta izni vermiştir.⁹ İbnü'l-Cezerî, özel çalışmaları sonucunda senedleriyle birlikte yüz bin hadîs ezberlemiş ve hâfız olmuştur.¹⁰

İbnü'l-Cezerî, hadîs ezberlemenin yanı sıra cerh, ta'dil ve bu alanla ilgili olarak ma'rifetü ruvât ile de ilgilenmiştir. Temel hadîs kaynakları olan *Sahihayn*, *Sünenü Ebî Dâvûd*, *Sünenü'n-Nesâî*, *Sünenü İbn Mâce*, *Müsnedü'd-Dârimî*, *Müsnedü's-Şâfiî* ve *Müsnedü Ahmed*'i senedleriyle; İmâm Mâlik'in *Muvatta*'sının Yahya b. Yahya, Ebu

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Tâhir Abdulkayyûm Abdulğafûr es-Sindî, *Safahâtun fî 'ulûmi'l-hadîs*, Mektebetü'l-Emdâdiye, Mekke 1995, s. 404-406; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", s. 551-557.

³ Abdulhay b. Abdilkebir el-Kettânî, *Fehresü'l-fehâris ve'l-isbât ve mu'cemu'l-me'âcim ve'l-meşhât ve'l-müselâat*, thk. İhsân Abbâs, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1982, c. 1, s. 304.

⁴ Muhammed Mutî' el-Hâfîz, *Şeyhu'l-kurrâ el-İmâm İbnü'l-Cezerî*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1995, s. 14.

⁵ el-Hâfîz, *Şeyhu'l-kurrâ el-İmâm ibnü'l-Cezerî*, s. 16.

⁶ el-Hâfîz, *Şeyhu'l-kurrâ el-İmâm ibnü'l-Cezerî*, s. 17.

⁷ el-Hâfîz, *Şeyhu'l-kurrâ el-İmâm İbnü'l-Cezerî*, s. 17.

⁸ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi*, c. 9, s. 256.

⁹ Meşhur b. Merzuk el-Harrâzî, *el-İmam Muhammed el-Cezerî Muhaddisen*, yy., ty. s. 9.

¹⁰ Ebü'l-Fadl Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 549.

Mus'ab, el-Ka'nebî ve İbn Bükeyr rivâyetlerini; el-Begavî ve en-Nevevî'nin musannafâtını nakletmiştir. İbnü'l-Cezerî, *Sünenü Ebî Dâvûd* ve *Sünenü Tirmizî*'yi İbni Ümeyle'den; Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini ise es-Salâh b. Ebî Ömer'den semâ yoluyla almıştır.¹¹ Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. 'Ammâr İbn Kâdi'z-Zebadânî'den (ö. 776/1375) (Vezîre bnt. el-Müncâ'dan (ö. 716/1317) sema yoluyla aldığı) *Müsnedü 'ş-Şafi 'î*'yi dinlemiştir.¹²

İbnü'l-Cezerî Şâm bölgesinde hadîs ilimlerinde hafız olma yönüyle temayüz etmiş üç büyük kişinin varlığından bahsetmektedir. Bunlar İbn Rafi' (ö. 774/1372), İbn Kesîr (ö. 774/1372) ve Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. el-Muhibb'dir (ö. 808/1406). İbn Rafi'nin, âlî ve nâzil isnadı, müteahhirun ricâl ilmini, mu'telif ve muhtelifi; İbn Kesîr'in mütekaddimun ricâl ilmini, sahâbe ve tabi'ûnu, siyer-i Nebî'yi, İslâm tarihini ve savaşlarını, cerh ve ta'dili, ve tefsir ilimlerini; Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. el-Muhib'in ise mütekaddimun ve müteahhirun ricâl ilmini, râvileri, rivâyetleri, tabakaları, senedleri, metinleri, muttasıl ve mukatı ilmini derinlemesine bildiğini ifade etmiştir.¹³ Böyle bir değerlendirme İbnü'l-Cezerî'nin bu kişilerden istifade ettiğini ve onun hadîs ilimlerindeki alan hakimiyetini göstermektedir.

Hadîs tahammül ve eda metoduna önem veren İbnü'l-Cezerî, hem kiraâtın hem de hadîslerin bir hocadan usulüne uygun senedli bir şekilde sema yoluyla alınması gerektiğini ve sened olmadan alınan bilginin munkatı olacağını ifade etmiştir.¹⁴ Yine aynı şekilde senedin, hadîs ve kiraâtın sıhhat şartlarından olduğuna değinmiştir.¹⁵ Kendisi nasıl belli metodlarla hocalarından hadîs aldıysa aynı şekilde kendisinden sonra talebeleri ondan hadîs dinlemişlerdir. Mesela Zâhir Cakmak (ö. 857/1453) ondan *es-Sahîh*'i dinlemiştir.¹⁶ Yine aynı şekilde Sadruddîn Muhammed b. Muhammed el-

¹¹ Sehâvî, *ed- Dav'u'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, c. 9, s. 258.

¹² Ebü't-Tayyîb Takiyyuddin Muhammed b. Ahmed el-Fâsî, *Zeylû't-Takyid fî ruvâti's-sünen-i ve'l-mesaniid*, Muhammed Sâlih b. Abdilazîz el-Murâd, Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1997, c. 1, s. 200-201.

¹³ Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Schâvî, *el-Cevâhir ve'd-dürer fî tercemeti Şeyhi'l-İslâm İbn Hacer*, thk. İbrâhîm Bâcis Abdulmecid, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1999, c. 1, s. 93.

¹⁴ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Müncidu'l-mukriîn ve mürşidu't-tâlibîn*, thk. Ali b. Muhammed b. el-'İmrân, yy., ty, s. 76.

¹⁵ Bkz. Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî kirâti'l-'aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâğ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty., c. 1, s. 193.

¹⁶ Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, Darü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1958, s. 440.

İsferâyinî (ö. 849/1446) gibi birçok kişi hadîs dinlemek üzere onun ilim meclisine iştirak etmiştir.¹⁷

İbnü'l-Cezerî'nin nakletmiş olduğu hadîsler kendisinden sonra da isnad sistemiyle bir sonraki nesillere aktarılmıştır. Aşağıda İbnü'l-Cezerî'nin isminin yer aldığı bir hadîsin senedi örnek olarak verilmiştir. Ancak sened oldukça uzun olduğundan sadece İbnü'l-Cezerî öncesi ve sonrasında yer alan iki râvi ve hadîsi nakleden sahabînin ismi verilmiştir:

.... أخبرنا الحافظ جلال الدين أبو الفضل السيوطي أخبرنا الشمس محمد بن محمد ابن إمام الكاملية أخبرنا الحافظ أبو النعيم رضوان بن محمد العقبي أخبرنا الحافظ شمس الدين محمد بن محمد ابن الجزري أخبرنا الجمال محمد بن محمد بن محمد الجمالي أخبرنا شيخ المحدثين ببلاد فارس سعيد الدين أبو محمد محمد بن مسعود بن محمد بن مسعود البلياني الكازروني من ولد الأستاذ أبي علي الدفاق حدثني أبي أمير المؤمنين علي بن أبي طالب رضي الله عنه حدثني محمد بن عبد الله صلى الله عليه وسلم حدثني جبريل سيد الملائكة عليه السلام قال قال الله سيد السادات جل وعلا إني أنا الله لا إله إلا أنا من أقر لي بالتوحيد دخل حصني ومن دخل حصني أمن من عذابي.¹⁸

Aşağıdaki rivâyette ise İbnü'l-Cezerî, müsel sel bir hadîsin sened zincirinde yer almaktadır:

... قال : أخبرني وشبك بيدي الحافظ السيوطي، قال : أخبرني وشبك بيدي الإمام كمال الدين إمام المالكية، قال : أخبرني وشبك بيدي الحافظ ابن الجزري، قال : أخبرني أبو حفص المزني وشبك بيدي، قال : أخبرني أبو الحسن المقدسي وشبك بيدي، وقال : شبك بيدي أبو هريرة، رضي الله عنه ، وقال أبو هريرة، رضي الله عنه : شبك بيدي أبو القاسم صلى الله عليه وسلم، وقال النبي صلى الله عليه وسلم : " خلق الله الأرض يوم السبت ، والجبال يوم الأحد ، والشجر يوم الاثنين، والمكروه يوم الثلاثاء ، والنور يوم الأربعاء، والدواب يوم الخميس، وأدم عليه السلام يوم الجم ."¹⁹

¹⁷ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûfî, *Nazmü'l- 'akyân fi a'yanî'l-a'yan*, thk. Philipp K. Hitti, Matbaatu's-Suriyyeti'l-Amerikiyye, Newyork, 1982, s. 165.

¹⁸ Senedin tamamı için bkz. Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd, *Tahrîcu ehâdisi İhyâi 'ulumi'd-dîn li'l-Irâkî ve İbni 's-Sübki ve ez-Zebîdî*, Dâru'l-Âsime, Riyad, 1987, c. 1, s. 371-372.

¹⁹ Senedin tamamı için bkz. Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Saîd el-Hanefî el-Mekkî, *Fevâidu'l-celîle fi Müsel selâti İbn Akîle*, thk. Muhammed Rıdâ, el-Beşâiru'l-İslâmiyye, Beyrut, 2000, s. 69-71.

Yine aynı şekilde İbnü'l-Cezerî, bazı eserlerinde nakletmiş olduğu hadisleri - kendisine kadar gelen- senediyle nakletmiştir. Mesela Hz. Ali ile ilgili rivâyetleri bir araya getirdiği *Esne'l-metâlib fi menâkibi seyyidînâ Ali b. Ebî Tâlib* isimli eserinde böyle bir yöntem takip etmiştir. Bu ayrıca yaşadığı dönem itibariyle yani hicrî sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda hâlâ hadîs naklinde sened kullanıldığını göstermektedir. Aşağıda bahse konu eserde yer alan bir hadîs yer almaktadır. Şöyle ki:

أخبرنا جماعة من شيوخنا الثقات منهم القاضي عز الدين أبو عبد الله محمد من موسى من سليمان الأنصاري رحمه الله فيما شافهنا به بدار الحديث الأشرافية داخل دمشق المحروسة، عن الشيخ الامام أبي الحسن على علي من أحمد بن عبد الواحد المقدسي قال: أخبرنا الامام أبو الفتوح أسعد بن محمود العجلي في كتابه، أخبرنا أبو القاسم إسماعيل ابن محمد الحافظ اخبرنا أبو بكر أحمد بن علي بن عبد الله الشيرازي اخبرنا محمد بن عبد الله الحافظ، قال: سمعت أبا الحسن علي بن الحسن الجراحي يقول: سمعت أبا حامد محمد بن هارون الحضرمي يقول: سمعت محمد بن منصور الطوسي، يقول: سمعت أحمد بن حنبل يقول: ما جاء لأحد من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم من الفضائل ما جاء لعلي بن أبي طالب رضي الله عنه.²⁰

İbnü'l Cezerî, hadîs ilmini ilimlerin en şerefli, bilgiyi elde etmenin en faydalı yöntemi ve sevap bakımından en büyüğü olarak ifade etmektedir. Zira ona göre helâl, haram ve ahkâm ile ilgili meselelerin büyük bir kısmı bu ilim vesilesiyle bilinmektedir. Ayrıca bu ilimle iştigal edenlerin gözlerinin nurlanacağı, kalplerinin ferah ve sevinçle dolacağı, derecelerinin yüksek olacağı ve bu kişilerin nurlarının karanlıkta ışıldayan yıldızlardan daha parlak olacağından bahsetmektedir.²¹ Böyle bir bakış açısına sahip olduğundan dolayı hadîs ve hadîs ilimlerine yoğun bir ilgi duymuştur. Özellikle hadîs tarihinde önemli bir yere sahip olan Dârü'l-Hadîsi'l-Eşrefiyye'de ders vermiş olması onun bu alandaki etkin ve yetkinliğinin açık bir göstergesidir.²² Nitekim bu dârü'l-hadîste İbnu's-Salâh (ö. 643/1245)²³ gibi birçok hadîs otoritesinin ders verdiği şahit olunmaktadır.

²⁰ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Esne'l-metâlib fi menâkibi seyyidînâ Ali b. Ebî Tâlib*, Matbaatu'l-Emîriyye, Mekke, 1906, s. 2-3.

²¹ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *el-Muhtasar fi İlmi'l-Hadîs*, Süleymaniye kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, no. 447, s. 1a-b

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Sehâvî, *ed- Dav'u'l-lâmi*, c. 9, s. 255-258; Suyûtî, *Zeylu Tabakâti'l-huffâz li'z-Zehbî*, s. 249; Ziriklî, *el-A'lâm*, c. 7, s. 44-45; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", c. 20, s. 551-557.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, "İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî", *DİA*, Ankara, 2000, c. 21, s. 198-200.

İbnü'l-Cezerî, Dâru'l-hadîsi'l-Eşrefiye'nin dışında Dâru'l-Hadîsi'l-Âdiliyye (Dımaşk), Ümmü's-Sâlih Türbesi (Dımaşk), Câmi'u't-Tûta (Berkûk), el-Meşîhatu's-Sâlahiyye (Kudüs), Câmi'u'l-Kebîr (Semerkant), Mescidu'n-Nebevî (Medinetü'l-Münevvere), el-Mescidü'l-Haram (Mekketü'l-Mükerreme), Dâru'l-Kada' (Şîrâz), el-Câmi'u'l-Ekber (Şîrâz) gibi medrese ve mescidlerde ve yaşadığı dönemde İslâm coğrafyasının önemli ilim ve kültür merkezlerinden olan Kâhire, İskenderiye, Bursa, Keş, Yenbu', Bağdad, Yemen gibi şehirlerin ilim meclislerinde hadîs halkaları oluşturmuştur.²⁴

İbnü'l Cezerî, aktif bir şekilde medreselerde görev yapmaya devam ederken hadîs ilimlerine doğrudan katkıda bulunan usûl, ricâl, şerh ve derleme türü çok sayıda eser de kaleme almıştır. Bu eserlerin isimleri ve yazıldığı alanlar şöyledir:²⁵

Hadîs usûlü kitapları;

- a. *el-Hidâye fî ulûmi'r-rivâye*: Bu eser *el-Hidâye fî usûli'l-hadîs* ve *el-Hidâye fî funûni'l-hadîs* olarak da isimlendirilmiştir. 373 beyitten müteşekkil manzûm bir eserdir. Recez bahrinde yazılmıştır. İbnü'l-Cezerî manzûm eserlerini bu bahr ile kaleme almıştır. Bu eser, İmam Ebû Muhammed el-Mukri es-Sâlimî'ye ithafen kaleme alınmıştır.²⁶ Sehâvî (ö. 902/1497) bu esere *Kitabu'l-ğâye fî şerhi metni İbni'l-Cezerî el-Hidâye fî 'ilmi'r-rivâye* isminde bir şerh yazmıştır.
- b. *el-Hidâye ilâ ulûmi'd-dirâye*: Nazım şeklinde kaleme alınmış bir eserdir.
- c. *Tezkiretu'l-ulemâ fî usûli'l-hadîs*: *el-Hidâye fî ulûmi'r-rivâye* isimli esere mukaddîme olarak yazılmış muhtasar bir eserdir.
- d. *Istılâhâtu'l-hadîs*: Recez vezninde yazılmış 500 beyitlik manzum bir eserdir.
- e. *el-Mukaddime fî ulûmi'l-hadîs*: Hadîs usulüne dair bir eserdir.
- f. *el-Muhtasar fî ilmi'l-hadîs*: Hadîs usulü ile ilgili konuların muhtasar bir şekilde ele alındığı bir eserdir.²⁷

²⁴ Harrâzî, *el-İmam Muhammed el-Cezerî Muhaddisen*, s. 20.

²⁵ İbnü'l-Cezerî'nin yazma eserlerinin bulunduğu kütüphaneler için bkz. Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n Neşr*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 222-225; Mehmet Savan, *İbnü'l-Cezerî'nin (v. 833/1429) Hadîs İlmindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 48-55; Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", *Zâtu 'ş-şifâ fî sîreti'n-nebiyyi ve'l-hulefâ*, thk. Hâyif en-Nebhân, Dâru'l-Zâhiriyye, Kuveyt, 2017, s. 77-88.

²⁶ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *el-Hidâye fî 'ilmi'r-rivâye*, haz. Ebü'l-Me'âlî Takıyuddîn Abdulfettâh b. Muhammed Belğâdî el-Kuneytrî, yy., ty., s. 3.

²⁷ Bkz. İbnü'l-Cezerî, *el-Muhtasar fî İlmi'l-Hadîs*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, no. 447.

g. *el-Bidâye fî me'âlimi'r-rivâye*: Hadîs istılahları ile ilgili bir eserdir.

Ricâl kitapları;

- a. *el-Kâşif fî ricâli'l-kütübi's-sitte*: Bu eser, Kütübü Sitte'nin râvîleri hakkında açıklayıcı bilgiler vermektedir.²⁸
- b. *Tekmiletü zeyli't-takyîd li mâ'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd*: İbn Nukta'nın (ö. 629/1231) *et-Takyîd li mâ'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd*'ine Takıyyüddîn el-Fâsî (ö. 832/1429) tarafından yapılan zeylinin üzerine yapılmış bir çalışmadır.
- c. *el-Maksadü'l-Ahmed fî ricâli Müsnedi Ahmed*: Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rical hakkında bilgi içermektedir.
- d. *el-Mas'adü'l-Ahmed fî hatmi Müsnedi'l-İmâm Ahmed*: Bu eserde *Müsned*'in - özellikleri, onu okumanın faziletleri, Ahmet b. Hanbel ve oğlu Abdullah'ın ilmî kişiliği ve İbnü'l-Cezerî'ye kadar olan râvîlerin hayatları anlatılmıştır.²⁹
- e. *el-Cemâl fî esmâi'r-ricâl*.³⁰

Hadîslerden müteşekkil dua kitapları;

- a. *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*: Temel hadîs kaynaklarından derlenen dua ve zikir içerikli hadîslerden oluşturulan bir eserdir.³¹
- b. *Miftâhu'l-hısnü'l-hasîn*: Bu eser, *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn* isimli eserin şerhidir.
- c. *Uddetu'l-hısnü'l-hasîn*: Bu eser, *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn* isimli eserin diğer muhtasarıdır.
- d. *Cünnetü'l-hısnü'l-hasîn*: Bu eser de *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn* isimli eserin bir diğer muhtasarıdır.
- e. *Nübze min ed'iyeti'n-nebiyye*: Bu eser de seçme hadîslerden oluşan dua mecmuasıdır.
- f. *Müntehabu'l-hısnü'l-hasîn min kelâmi'l-mürselîn*: *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn* isimli eserinden seçilen hadîslerden müteşekkil bir çalışmadır.

²⁸ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", *Zâtu's-şifâ fî sîreti'n-nebiyyi ve'l-hulefâ*, s. 83.

²⁹ Bkz. Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *el-Mas'adü'l-Ahmed fî hatmi Müsnedi'l-İmâm Ahmed*, Mektebetü't-tevbe, Riyad, 1990.

³⁰ Kettânî, *Fehresu'l-fehâris*, c. 1, s. 305.

³¹ Bkz. Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, thk. Abdurraûf b. Muhammed b. Ahmed el-Kemâlî, Dâru'l-Ğaras, Kuveyt, 2008.

Kırk hadîs kitapları;

- a. *Bi'setü'l-âlim min kelâmi Ebi'l-Kâsım*: Bu eserin diğeri bir adı *Buğyetü'l-âlim min kelâmi Ebi'l-Kâsım*'dir. Kısa ve özlü hadîslerden müteşekkil bir kırk hadîs derlemesidir. Hadîsler *Sahihayn*'dan seçilmiştir.³²
- b. *el-Erbâinu'z-zâhire el-mensûbe ile'l-'itrâti't-tâhire*: Râvileri ehl-i beyten olan bir kırk hadîs derlemesidir.
- c. *el-Ikdü'l-leâlî fi'l-ehâdisi'l-muselseleti'l-avâlî*: Müselsel hadîslerden müteşekkil bir eserdir.
- d. *el-Ehâdisü'l-'ısrûne'l-avalî*.
- e. *Kitâbü'l-erbaîn min hadîsi Seyyidi'l-mürselîn*: Âli isnadlı bir kırk hadîs çalışmasıdır. Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'de şeyhi Süfyân b. 'Uyeyne'den sülâsiyyât olarak rivâyet ettiği hadîsleri, İbnü'l-Cezerî şeyhi Ebû Ömer Muhammed b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî tarikiyle 'uşâriyyât olarak nakletmiştir.³³
- f. *el-Ehâdisü'l-müselselat ve'l-uşâriyyâtü'l-isnâdi'l-âliyât*: Müselsel ve âli isnadla alakalı bir eserdir.
- g. *el-Erbe'ûnu'l-evâlî'l-'aşâriyyât*: Âli isnadla rivâyet edilmiş kırk hadîsin bir araya getirilmesi ile oluşturulan bu eseri, İbnü'l-Cezerî vefat etmeden bir yıl önce Şiraz'da (832) kaleme almıştır. Bu kitap, Abdulfettâh el-Bezm ve el-Mustafâ es-Selîmî tarafından ayrı ayrı tahkik edilmiştir.³⁴

Şerh ve diğeri hadîs kitapları;

- a. *et-Tavzîh fi şerhi'l-Mesâbih: Tashîhu'l-Mesâbih ve Şerhu'l-Mesâbih* isimleriyle de bilinen bu eser, Beğavî'nin (ö. 516/1122) *Mesâbihu's-Sünne* adındaki eseri üzerine yazdığı üç ciltlik şerh çalışmasıdır.³⁵ Bu eserin günümüze kadar intikali ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.
- b. *el-Müsnedü'l-Ahmed fi mâ yetealleku bi Müsnedi Ahmed*: Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i ile ilgili malumat verilen bir eserdir.
- c. *el-Ehâdisu'l-Muhtâre: Sahîh-i Buhârî*'den seçilen hadîslerden müteşekkil bir eserdir.

³² Bkz. Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Buğyetü'l-Âlim min Kelâmi Ebi'l-Kâsım*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mahmut Paşa Bölümü, no. 71.

³³ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", *Zâtu'ş-şifâ fi sîreti'n-nebiyyi ve'l-hulefâ*, s. 83-84.

³⁴ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", *Zâtu'ş-şifâ fi sîreti'n-nebiyyi ve'l-hulefâ*, s. 78.

³⁵ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", *Zâtu'ş-şifâ fi sîreti'n-nebiyyi ve'l-hulefâ*, s. 80-81.

- d. *el-Evleviyye fî'l-ehâdîsi'l-evveliyye*.
- e. *Esne'l-metâlib fî menâkibi seyyidinâ Ali b. Ebî Tâlib*: Hz. Ali ile ilgili hadîsleri ihtiva eden bir eserdir.³⁶
- f. *Cüz'ün fî turukın hadîsi "Unzile'l-Kur'ânu âlâ seb'ati ehrufîn"*.
- g. *el-Müntekâ min ehâdîsi'l-Mu'cemi'l-kebîr li't-Taberânî*: Taberânî'nin *el-Mu'cemi'l-kebîr* isimli eserinden seçilen hadîslerden oluşturulan bir eserdir.³⁷
- h. *el-Müselsel bi'l-Muhammedîn*: İlk ismi Muhammed olan ravilerden müteşekkil müselsel hadîsleri ihtiva eden bir eserdir.
- i. *el-Ehâdîsu'l-mütevâtire*: Şefaât, hesap, rü'yetullah, abdeste ayakların yıkanması, mestler üzerine mesh ve kabir azabı gibi konularda mütevâtir hadîslerin bir araya getirildiği bir eserdir.³⁸

İbnü'l-Cezerî, hadîs usulü, ricâl, derleme ve şerh türü otuzdan fazla eser yazmak suretiyle bu alana büyük katkıda bulunmuştur. Hadîs usulü ile ilgili çalışmalarında kendisinde önce yazılmış eserlerin metodunu takip etmiştir. Bu bağlamda birçok kişide olduğu gibi İbnü'l-Cezerî'nin üzerinde de İbn Salah'ın etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. *el-Muhtasar fî İlmi'l-Hadîs* isimli eseri İbn Salah'ın *el-Mukaddime* eseri örneğinde yazılmıştır. Ancak bu eser muhtasar bir tarzda yazıldığından okuyucuya gerekli bilgileri kısa ve öz bir şekilde vermeye çalışmıştır. Edebî yönünün gücüyle bu eseri *el-Hidâye fî ilmi'r-rivâye* ismiyle manzum hale getirmiştir. Hadîs derlemelerinde ise sahih hadîslere öncelik vermiş ve bu rivâyetlerin tahrirlerini vermiştir.

İbnü'l-Cezerî, nakletmiş olduğu hadîsleri tahrir ederken üç farklı metot takip etmiştir:

1. Kendisine kadar gelen hadîsi senediyle aktarmıştır. Bu usulle hadîsi aldığı hocasından Hz. Peygamber'e (sav) kadar uzayan sened zincirini vermiştir. Mesela *Esne'l-metâlib fî menâkibi seyyidinâ Ali b. Ebî Tâlib* isimli eserinde böyle bir yöntem benimsemiştir.
2. Nakletmiş olduğu hadîslerin hangi kaynaklarda yer aldığını belirtmek üzere bir takım kısaltma işaretler kullanmıştır. Mesela bir kırk hadîs derlemesi olan *Buğyetü'l-Âlim min Kelâmi Ebî'l-Kâsım* isimli eserinde şöyle bir yöntem takip

³⁶ Bkz. İbnü'l-Cezerî, *Esne'l-metâlib fî menâkibi seyyidinâ Ali b. Ebî Tâlib*, Matbaatu'l-emîriyye, Mekke, 1906,

³⁷ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", *Zâtu'ş-şifâ fî sîreti'n-nebiyyi ve'l-hulefâ*, s. 87.

³⁸ İbnü'l-Cezerî, "Mukaddime", *Zâtu'ş-şifâ fî sîreti'n-nebiyyi ve'l-hulefâ*, s. 77.

etmiştir. Buhârî'den aldığı hadîslere قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم ile başlamış, Müslim'den aldığı hadîslere قال النبي صلى الله عليه وسلم ile ve müttefekun aleyh hadîslere قال صلى الله تعالى عليه وسلم ile başlamıştır.³⁹ Böyle bir yöntem takip ettiğini okuyucuya kolaylık olması açısından eserinin mukaddimesinde de belirtmiştir.

3. Hadîslerin kaynaklarını belirtmek üzere belli semboller ve kısaltmalar kullanmıştır. Mesela *el-Hisnü'l-Hasîn min Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn* isimli eserinde ise hadîslerin böyle bir yöntem takip etmiştir.⁴⁰ Kulanmış olduğu kısaltmalar şöyledir:

Sahîhu'l-Buhârî	خ	Musanef İbn Ebî Şeybe	مص
Sahîhu'l-Müslim	م	Müsned İmâmı Ahmed	أ
Sünenü Ebî Dâvûd	د	Müsned el-Bezzâr	ر
Câmiu't-Tirmizî	ت	Müsned Ebî Ya'la el-Mevsili	ص
Sünenü'n-Nesâî	س	Sünenü'd-Dârimî	مي
el-Mu'cemü'l-Kebîr Taberânî	ط	Sünenu İbn Mâce	ق
el-Mu'cemü'l-Evsat Taberânî	طس	es-Sünenü'l-Erbea	عه
el-Mu'cemü'l-Sağîr Taberânî	طص	el-Kütübü's-Sitte	ع
Sahîhu İbn Hıbbân	حب	ed-Duâ li't-Taberani	طب
el-Müstedrek Hâkim	مس	ed-Duâ İbn Merduye	مر
Müstahreç Ebî Avâne	عو	Sünenu'l-Beyhaki	قي
es-Sünenü'l-Kübra Beyhâki	سني	Sahîhu İbn Huzeyme	مه
Muvatta İmam Mâlik	طا	Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle İbnü's Sünnî	ي
Sünenü Dârekutni	قط		

İbnü'l-Cezerî, bu tür semboller kullanmak suretiyle kendisinden sonra yapılan çalışmalara bu manada örneklik etmiştir. Nitekim Suyûtî (ö. 911/1505) *el-Câmi'u's-sağîr* isimli eserinde bu tür remizleri kullanmıştır.

İbnü'l-Cezerî, kısaltma sembol kullanımını râvilerin vefat tarihini belirtmede de kullanmıştır. Hadîs ilimlerinin önemli bir unsuru olan râvilerin vefat tarihini belirlemede ebced yöntemini kullanmak suretiyle alana farklı bir katkıda

³⁹ Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Buğyetü'l-Âlim min Kelâmi Ebi'l-Kâsim*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mahmut Paşa Bölümü, no. 71, s. 1a.

⁴⁰ Bkz. İbnü'l-Cezerî, *el-Hisnü'l-Hasîn min Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn*, s. 34-38

bulunmuştur.⁴¹ Böyle bir metot uygulamak suretiyle nazma geniş bir alan açmıştır. Harflerin değeri ile ilgili beyt şöyledir:

ز عذ حفص طصظ بترتيب رسخ⁴² أيقع بكر جلش دمت هنت وسخ

Harfleri Sayı Değerleri									
1	أيقع	أ	1	ي	10	ق	100	غ	1000
2	بكر	ب	2	ك	20	ر	200		
3	جلش	ج	3	ل	30	ش	300		
4	دمت	د	4	م	40	ت	400		
5	هنت	ه	5	ن	50	ث	500		
6	وسخ	و	6	س	60	خ	600		
7	ز عذ	ز	7	ع	70	ذ	700		
8	حفص	ح	8	ف	80	ض	800		
9	طصظ	ط	9	ص	90	ظ	900		

Bu metod sayesinde İbnü'l-Cezerî, manzum eserinde râvilerin veya önemli şahsiyetleri vefat tarihini nazmın selikasını bozmadan çok rahat bir şekilde vermiştir. Mesela aşağıdaki beyitte bu tür tarihlendirmeyi görmek mümkündür:

سنة "ياء" النبي والصدیق "جي" عمر "كج" عثمان "هل" علي "لي" ⁴³

	Vefat Tarihi Harfle	Harflerin Sayı Değeri	Vefat Tarihi Rakamla
Hz. Peygamber	ياء	10 ي	h. 11
Hz. Ebû Bekir	جي	10 ي	h. 13
Hz. Ömer	كج	20 ك	h. 23
Hz. Osman	هل	30 ل	h. 35
Hz. Alî	لي	10 ي + 30 ل	h. 40

İbnü'l-Cezerî, yukarıda bertilen çalışmalarının yanı sıra hadîs talebelerine özel tavsiyelerde bulunmuştur. Ona göre, hadîs ilimleriyle uğraşanlar samimi bir niyete sahip olmalı; ilmi dünya menfaati elde etmek için öğrenmemeli; ilim tahsilinde ciddi olmalı; hocasından hadîsleri senedleri ile birlikte dinlemeli; işittiği hadîsleri yararlı

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahman es-Sehâvî, *el-Gaye fi Şerhi'l-Hidâye fi İlmi'r-Rivâye*, Mektebetü'l-Ulum Ve'l-Hikem, Medine, 2002, c. 2, s. 570-574.

⁴² İbnü'l-Cezerî, *el-Hidâye fi 'ilmi'r-rivâye*, s. 20; Sehâvî, *el-Gaye fi Şerhi'l-Hidâye fi İlmi'r-Rivâye*, c. 2, s. 570.

⁴³ İbnü'l-Cezerî, *el-Hidâye fi 'ilmi'r-rivâye*, s. 20.

işlerde kullanmalı; hadîs tahammül ederken âlî isnadı elde etmeye çalışmalı; öğrendiği hadîsleri amel etmek için öğrenmeli ve mezhep taassubundan uzak durmalıdır.⁴⁴

Sonuç

Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, kıraât, tefsir, hadîs, fıkıh gibi farklı alanlara ilgi duymuş, bu ilimlerde kendisini iyi bir şekilde yetiştirmiş, yetiştirdiği talebeleriyle ve kaleme aldığı eserleriyle İslâmî ilimlere büyük katkıda bulunmuş büyük bir şahsiyettir. Ancak İbnü'l-Cezerî daha çok kıraât ilmine yapmış olduğu çalışmaları ile tanınmıştır. Diğer ilimlere ait yapmış olduğu katkılar kıraât ilminin gölgesinde kalmıştır.

Bu tebliğde İbnü'l-Cezerî'nin hadîsçiliği ve hadîs ilimleri ile ilgili çalışmaları incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilere göre, onun hadîs alanındaki müktesebatı göz önünde bulundurulduğunda kendisini büyük hadîsçiler arasında kabul etmek gerecektir. Zira küçük yaşta başladığı hadîs tahsilini yüz bin hadîs ezberleyerek taçlandırmış ve hâfız olarak anılmayı hak etmiştir. Özellikle hadîs tarihinde önemli bir yere sahip olan Eşrefiye Dâru'l-Hadîsinde hocalık yapması, onun yaşadığı dönemde önemli bir hadîs otoritesi olduğunu göstermektedir.

İbnü'l-Cezerî, hicrî sekizinci ve dokuzuncu yüzyıla kadar devam edegelen isnadıyla hadîs tahammül ve eda yöntemini sürdürmüştür. Hocadan bizzat hadîs alma ve nakletmenin yanı sıra kendisine kadar gelen temel hadîs kaynaklarını da okumuş ve okutmuştur.

İbnü'l-Cezerî, tahsil hayatı boyunca hadîs sahasında elde etmiş olduğu birikimini şifahî olarak talebelerine; yazılı olarak ise hem talebelerine hem de gelecek nesillere aktarmıştır. Bilindiği kadarıyla hadîs ilimleri ile ilgili otuz civarında eser kaleme almıştır. Eserlerinin birçoğu günümüze intikal etmiştir. Ancak bazı eserlerinin sadece isimleri bilinmektedir.

İbnü'l-Cezerî, birçok hadîsçi gibi hadîs usulüne ilgi duymuş ve alanla ilgili eserler kaleme almıştır. Bu çalışmaları kendisinden önceki hadîsçilerin yapmış olduğu usul çalışmalarıyla içerik ve yöntem açısından örtüşmektedir. Ancak onun en dikkat çeken yönü, hadîs usulü veya ilimleri ile ilgili yapmış olduğu çalışmaları nazma aktarmasıdır. Manzum olarak yazılan eserler hadîs talebelerinin hadîs usul konularını

⁴⁴ İbnü'l-Cezerî, *el-Muhtasar fi İlmi'l-Hadîs*, 2b, 3a.

daha kolay bir şekilde öğrenmelerine ve ezberlemelerine olanak sağlamıştır. Hadîs ilimleri ile ilgili yazmış olduğu eserler onun, sağlam bir usul bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca ricâl ilmine ilgi duyması ve bu sahada eser yazması hadîs râvileri hakkında da iyi bir müktesebata sahip olduğunu göstermektedir.

İbnü'l-Cezerî, hadîs ilimleri/usul ve ricâl çalışmalarının yanı sıra derleme türü çalışmaları da bulunmaktadır. Özellikle birçok hadîsçi gibi kırk hadîs edebiyatına katkıda bulunmuştur. Bir diğer derleme çalışması ise hadîslerden müteşekkil dua mecmualarıdır. Bu eserlerinde bulunan hadîsleri temel hadîs kaynaklarından seçmiştir. *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn* isimli eseri bu alandaki çalışmalarına öncülük etmiştir. Zira diğer kitaplar bu eser üzerine bina edilmiş ihtisar ve şerh çalışmalarıdır.

İbnü'l-Cezerî, *el-Hısnü'l-hasîn*'de naklettiği hadîslerin kaynaklarını sembollerle göstermek suretiyle alana farklı bir katkıda bulunmuştur. Yine aynı şekilde manzum eserlerinde râvilerin vefat tarihini belirlemede ebced hesabını kullanması oldukça dikkat çekicidir.

Son olarak hadîs ilimlerine büyük emek veren İbnü'l-Cezerî'nin kıraât ilmindeki yeri gibi hadîsçi kimliğinin de değişik ilmi toplantılarda gündeme gelmesine ve daha yakından tanınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca kaleme aldığı eserlerin bir kısmı yazma eser kütüphanelerinde tahkiki yapılarak ilim camiasının istifadesine sunulmayı beklemektedir.

Kaynakça

Altıkulaç, Tayyar, "İbnü'l-Cezerî", *DİA*, Ankara, 1999, 20/551-557.

Ebû Zehv, Muhammed, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, Darü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1958.

Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Cevâhir ve'd-dürer fî tercemeti Şeyhi'l-İslâm İbn Hacer*, thk. İbrâhîm Bâcis Abdulmecîd, 3 cilt, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1999.

Fâsî, Ebü't-Tayyîb Takiyyuddin Muhammed b. Ahmed, *Zeylü't-Takyid fî ruvâti's-sünen-i ve'l-mesanid*, Muhammed Sâlih b. Abdilazîz el-Murâd, 3 cilt, Câmîatu Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1997.

Haddâd, Mahmûd b. Muhammed, *Tahrîcu ehâdîsi İhyâi 'ulumi'd-dîn li'l-Irâkî ve İbni's-Sübki ve ez-Zebîdî*, 7 cilt, Dâru'l-'Âsime, Riyad, 1987.

- Hâfız, Muhammed Mutî', *Şeyhu'l-kurrâ el-Îmâm İbnü'l-Cezerî*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1995.
- Harrâzî, Meşhur b. Merzuk, *el-Îmâm Muhammed el-Cezerî Muhaddisen*, yy., ty.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed *el-Hısnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, thk. Abdurraûf b. Muhammed b. Ahmed el-Kemâlî, Dâru'l-Ğaras, Kuveyt, 2008.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed *el-Muhtasar fî İlmi'l-Hadîs*, Süleymaniye kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, no. 447
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed *Esne'l-metâlib fî menâkıbi seyyidinâ Ali b. Ebî Tâlib*, Matbaatu'l-Emîriyye, Mekke, 1906.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Buğyetü'l-Âlim min Kelâmi Ebi'l-Kâsım*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mahmut Paşa Bölümü, no. 71.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *el-Hidâye fî 'ilmi'r-rivâye*, haz. Ebü'l-Me'âlî Takıyuddîn Abdulfettâh b. Muhammed Belğâdî el-Kuneytrî, yy., ty.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Zâtu's-şifâ fî sîreti'n-nebiyyi ve'l-hulefâ*, thk. Hâyif en-Nebhân, Dâru'l-Zâhiriyye, Kuveyt, 2017.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fî kırâti'l-aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâğ, 2 cilt, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Müncidu'l-mukriîn ve mürşidu't-tâlibîn*, thk. Ali b. Muhammed b. el-Îmrân, yy., ty.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *el-Mas'adü'l-Ahmed fî hatmi Müsnedi'l-Îmâm Ahmed*, Mektebetü't-Tevbe, Riyad, 1990.
- Kandemir, M. Yaşar, "İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî", *DİA*, Ankara, 2000, c. 21, s. 198-200.
- Kettânî, Abdulhay b. Abdilkebir *Fehresü'l-fehâris ve'l-isbât ve mu'cemu'l-me'âcim ve'l-meşihât ve'l-müselselât*, thk. İhsân Abbâs, 3 cilt, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1982.
- Kettânî, Abdulhay b. Abdilkebir, *Fehresü'l-fehâris ve'l-isbât ve mu'cemu'l-me'âcim ve'l-meşihât ve'l-müselselât*, thk. İhsân Abbâs, 3 cilt, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1982.

- Savan, Mehmet, *İbnü'l-Cezerî'nin (v. 833/1429) Hadîs İlmindeki Yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010.
- Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahman, *ed- Dav'u'l-lâmi' li ehli'l-Karni't-Tâsi'*, 12 cilt, Dâru'l-Cîl, Beyrut, ty.
- Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahman, *el-Gaye fî Şerhi'l-Hidâye fî İlmi'rRivâye*, 2 cilt, Mektebetü'l-Ulum Ve'l-Hikem, Medine, 2002.
- Sindî, Ebû Tâhir Abdulkayyûm Abdulğafûr, *Safahâtun fî 'ulûmi'l-hadîs*, Mektebetü'l-Emdâdiye, Mekke 1995.
- Suyûtî, Ebü'l-Fadl Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Zeylu Tabakâti'l-huffâz li 'z-Zehebî*, thk. eş-Şeyh Zekeriyya 'Umeyrât, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- Süyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Nazmü'l- 'akyân fî a'yani'l-a'yan*, thk. Philpp K. Hitti, Matbaatu's-Suriyyeti'l-Amerikiyye, Newyork, 1982.
- Şemsüddîn el-Hanefî, Muhammed b. Ahmed b. Saîd el-Mekkî, *Fevâidu'l-celîle fî Müselselâti İbn Akîle*, thk. Muhammed Rıdâ, el-Beşâiru'l-İslâmiyye, Beyrut, 2000.
- Yüksel, Ali Osman, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n Neşr*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Ziriklî, Hayrüddîn b. Muhammed, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 8 cilt, Beyrut, 2002.